

Balog Zoltán

Köszöntő

Balog Zoltán

Köszöntő

Hadd kezdjem egy kis történettel!

Amikor egy fél évvel ezelőtt a feleségem panaszkodott a tizennyolc éves fiunknak, hogy nem tudja, hol vagyok, nem tud elérni, és hogy egyáltalán micsoda állapot ez, akkor a fiam azt mondta, hogy: „Anya, miért nem nézed meg a Facebookot? Ott van rajta minden.”

Tehát a családi kapcsolatokba is betört ez a – számunkra még különleges – érintkezési forma. Valóban, hogyha elsősorban most az internet világára gondolunk – hiszen a média világában ez az egyik legfontosabb új fejlődés, fejlesztés, azt is mondhatnánk, hogy egy digitális forradalomnak – nem is tudom, hogy az elején vagy a közepén vagyunk. Mindenképpen benne vagyunk egy olyan digitális forradalomban, amelyiket kicsit moralizálva, kicsit nosztalgikusan, kicsit konzervatívan visszatekintve nagyon könnyű és nagyon egyszerű bírálni és fölhívni a veszélyére a figyelmet. De, hogyha nem megyünk elég közel ehhez a jelenséghez, és nem értjük meg a lényegét, akkor ez legfeljebb egyfajta moralizáló lamentálás marad: bizony milyen kár, hogy mi még nem így nőttünk fel, és hogy hová fog mindez vezetni. Nem látjuk meg benne egyébként azokat a dolgokat – mint ahogy általában a technikai civilizáció fejlődésében –, amelyek eszközöket adnak nekünk arra, hogy az életünket jobbra, komfortosabbá tegyük, és hogy az emberi kapcsolatainkat is jobb minőségűvé tegyük. Ezért én elsősorban vagy először arról a nagy kibontakozási lehetőségről beszélnék, amit ez az internetes vagy digitális forradalom jelent, egy olyan korszakváltást, aminek a következményeit ma már valamilyen módon sejtjük, de még teljesen azért mégsem láthatjuk.

Az ipari forradalomnak az innovációjához, vagy a nagy társadalomátalakító erejéhez lehetne – úgy gondolom – hasonlítani ezt a digitális forradalmat, amelyik megváltoztatja az életvilágunkat, a munka világát, megváltoztatja – gondoljunk az aktualitásokra – a polgárnak az államhoz való viszonyát, az államoknak az egymáshoz való viszonyát. A saját képünket is alakítja, gondoljunk a fiatalokra, és a másik emberről alkotott képet is alapvetően alakítja, sőt, azt merném állítani, hogy egyfajta antropológiai innováció is belép: az emberről alkotott képünkre is nagy hatással, nagy változtató hatással van ez a világ.

Ha arra gondolunk, hogy milyen fontos volt annak idején számunkra – önként már itt nagy számban fiatalabbak ennél – a hetvenes-nyolcvanas években az információhoz való hozzáférés, az volt maga a szabadság, a szabadságküzdelemnek az egyik legfontosabb követelése. És hogyha ilyen lehetőségekkel rendelkezünk volna, mint amivel ma rendelkezik az internet, akkor talán a '89-90-es átalakulás is másképpen alakulhatott volna. Ma már lehet az internetről forradalmakat elindítani: gondoljunk az egyiptomi eseményekre, vagy pedig a leg-

utóbbi olasz választásokra, ahol a saját bevallása szerint a harmadik legerősebb párt az olasz parlamentben kizárólag az interneten folytatott kampányt, semmifajta valóságos, „face to face” kampányrendezvénye nem volt, hanem azokkal a technikai segítőkkel végezte az egész kampányt, akik kizárólag az interneten dolgoztak.

Átalakul az életünk ebből a szempontból, más lesz a közösségi cselekvés, mások lesznek a lehetőségei, lehet azt mondani, hogy a demokráciának és a szabadságnak egy nagy innovációja is, segítő ereje lehet ez a digitális forradalom, és nagyban megkönnyíti a hétköznapi életünket is, ezt senkinek nem kell bizonyítani. Miközben az árnyoldala az, hogy egyfajta fogságba is visz bennünket. Elvisz a célhoz a GPS, a lexikon az élfér egy picit telefonban, mindenfajta játékot a játékbolt nélkül is lehet folytatni. Ez egy *chat*-szoba, amiben élünk. Tulajdonképpen a bankba se kell feltétlenül elmennünk, sőt vannak, akiknek már a hivatalba se kell bemenniük, hiszen olyan mély és alapvető ez a változás, aminek a valódi következményeiről még kevéssé gondolkodnak el a felhasználók, a *userek*; ebben az ügyben még nagyon gyerekcipőben járunk. És ez általában igaz az emberiség fejlődésére – hogyha szabad ilyen nagy szavakat használnom –, hogy hogyan éljünk tudatosan valamivel, az mindig utána kullog annak, hogy milyen technikai civilizációs lehetőségeink vannak, és ez növeli a felelősségünket abban, hogy feltegyük azt a kérdést, hogy valóban mindent megtegyünk-e, amit már képesek vagyunk technikailag megtenni. Ez a bioetikának az alapkérdése.

Úgy gondolom, hogy a médiaetikában is van egy nagyon fontos kérdés, amit fel kell tennünk. Hiszen amikor harcoltunk azért – valamikor még, olyan harminc évvel ezelőtt –, hogy hozzájuthassunk a ránk vonatkozó információkhoz, akkor ma már – mondjuk így –, hogy az információs önrendelkezésért kell harcolnunk. És az a fajta kiszolgáltatottság, ami régen a diktatúrában való kiszolgáltatottságot jelentette, az egyfajta önfeladásá válik, önfeladásá alakul.

Talán Orwell 1984 című regényének a sorsa, vagy az ott megjelenő *Big Brother*nek a sorsa mutatja leginkább ezt a változást. Orwell számára a *Big Brother* a mindent látó és mindent tudó fölöttes hatalom, ami egy hihetetlen fenyegetés volt, és az emberi méltóságnak, az emberi individuumnak a teljes elrablását, leépítését és elpusztítását jelentette, tehát a nagy veszélyt. És aztán meg lehetett csinálni ebből egy olyan *Big Brother*t, ahol emberek, fiatal emberek, érző emberi lények ajánlják föl saját magukat, a teljes intimszférájukat arra, hogy egy ilyen *Big Brother* figyelje meg őket. Tehát egy ilyen akart, egy ilyen szándékolt önátadás, vagy saját maga kiszolgáltatottsága az, ami megjelenik ebben a helyzetben, és a határ a kettő között bizony nagyon eltűnt, hogy mit is jelent kiszolgáltatottnak lenni vagy saját magunknak akarni ezt a kiszolgáltatottságot.

Ma már az a nyilvánosság, amit mi úgy gondoljuk, hogy valamilyen módon kontrollálni kell, sokak számára egy ilyen típusú nyilvánosság. Egy ilyen digitális nyilvánosság nem egyszerűen fenyegetés, hanem sokkal inkább arról szól, hogy őt valaki észreveszi, így valaki lesz, és valamilyen módon ezért elismerésre tehet szert.

Ezek a gondolatok, amiket itt elmondtam, még nagy részben idézetek, még mindig a hatása alatt vagyok annak a nagy beszédnek, amit a német szövetségi elnök, Joachim Gauck tartott október 3-án a Német Egység napján. Körülbelül tizenöt percet foglalkozott a harminc perces beszédében a digitális forradalomnak a veszélyeivel. Ő mondta azt, hogy tulajdonképpen nem akarunk róla tudomást venni, de az utánunk következő generáció, az ifjú generáció egyfajta „digitális ikerpárt” teremt magának, ez az ő szóhasználata. A reális személynek,

a valóságos személy digitális ikerpárja jön létre az internetnek a világában, amelyik aztán lehetőséget ad arra, hogy valakinek a gyengeségeit és az erősségeit úgy leplezzék le, úgy tudják meg, hogy aztán ehhez már neki közvetlenül nincs köze. A sikerei és a sikertelenségei, a bukásai, a kiszolgáltatottsága megjelenik; olyan szenzibilis információk akár a betegségről vagy bármiről, ami őt transzparenssé teszi, és egyúttal manipulálhatóvá is teszi a politika számára, a fogyasztás világa számára, és a munka világa számára is.

Tehát azt mondhatjuk mindenképpen, hogy ez a digitális forradalom egy kétarcú forradalom, egy kétarcú jelenség, még hogyha a munka világára gondolunk, ahol nagy könnyítéseket jelent, akkor is mondhatjuk azt, hogy itt is, a munka megkönnyítése mellett egy olyan totális ellenőrzését jelentheti az embernek, amit nagyon fontos pontosan szabályozni, hogy ne legyünk egyfajta „digitális alattvalók”. Hiszen – ez is Joachim Gauck kifejezése – az a veszély áll fenn, hogy digitális alattvalókká válunk ebben az ügyben. És ezért nagyon fontos, hogy politikai megoldásokat keressünk, társadalmi megoldásokat keressünk, jogi megoldásokat keressünk, etikai és nagyon gyakorlati megoldásokat keressünk arra, hogy hogyan is éljen a jövő generáció és mi magunk is ebben a világban. Látni azt, ami egyszerre szinte ma korlátlanul tűnő lehetőség, és közben pedig – és itt van a mi gondunk – korlátozott a felelősségünk, mert másoknak a felelőssége és másoknak a szabadsága ezt természetesen korlátozza.

Gondoljunk arra, hogy mielőtt kialakulna egy-egy közösségi oldalnak az etikus kezelése, a fejlesztők már újabb megosztó felületeket találnak ki, ezért nagyon fontos, hogy a szülők és a pedagógusok összefogva valamilyen módon képben legyenek, kontrollt nyújtsanak a gyermekeinknek. Ugyanakkor a szülő és a pedagógus természetesen nem hatóság, ezért hogyha nem a nevelésen keresztül lesz tudatos a médiahasználat, akkor ezzel sokat nem fogunk tudni elérni. Inkább a felkínálókat kell, természetesen jogi és hatósági eszközökkel, megfékezni vagy szabályozni. A nagy lehetőségek mellett természetesen ez a mi felelősségünk. A kormány elkötelezett abban, hogy tájékoztatással, jogszabályokkal védje a gyermekeket a virtuális valóságban, és ha kell, a virtuális valóságtól. Akár a televízióról, akár az internetről beszélünk, annak a negatív hatásairól, a legkézenfekvőbb, amit látunk, a kiszolgáltatottságnak ezek a nyilvánvaló jelei, a zaklatás vagy éppen az említett önkiszolgáltatás vagy éppen az említett virtuális személyiségnek a megjelenése. Ezért kell segítenünk a fiatalokat a média helyes használatában. Miközben – ezt önkritikusan mondom, talán ezt önök is aláírják – mi magunk sem vagyunk igazán fölkészültek erre a digitális forradalomra. Ezért én azt látom, hogy a Nemzeti alaptanterv – amelyet idén szeptembertől már három évfolyamon vezettünk be – kiemelt fejlesztési területnek tekinti a médiatudatosságot.

Ez a konferencia is ennek a bizonyítéka, az egyik bizonyítéka. A kerettantervek fontos eleme, a vizuális kultúrától kezdve a magyar nyelv és irodalom tantárgyig minden tantárgyba beépül ez a tematika. Három év múlva, hogyha a Nemzeti alaptanterv kiteljesedik, akkor már minden tanuló részese lesz annak a nevelési-oktatási rendszernek, amely egyszerre fordít figyelmet – és ez a digitális forradalom szempontjából különösen fontos – az emberi méltóság, az európai és a nemzeti kultúra megőrzésének a fontosságára. Ugyanakkor minden eddiginél több lehetőséget kínál modern korunk kihívásainak a használatára és a kezelésére, tehát arra, amit a technikai civilizáció nekünk nyújt. A tanterv különös hangsúlyt fektet a média szerepére, mint a nyilvánosság, a tömegtájékoztatás demokratikus eszközeire, ugyanakkor nagyon fontos, hogy felhívja a figyelmet a reklámtechnikákra, a reklámok hatásmechanizmusára, a médiában megjelenő tematizációra, és a leegyszerűsítés veszélyeire.

Ma ugye egy földrajzot tanító pedagógus bármikor létrehozhat egy földrajz témájú *Facebook*-csoportot, és megoszthat rajta fotókat Magyarország gyönyörű tájairól különböző megvilágításból.

Még ellenzékben Fazekas miniszter úr mellett ültem, aki az évtizedek alatt biciklivel bejárta Magyarország történelmi tájait, és meglátogatta a történelmi várakat, és aztán az volt a mi játékunk, hogy az interneten néztük, hogy a várakat különböző perspektívákból lehet mutatni, körülbelül tizenöt perspektívából le van fényképezve az összes magyar történelmi vár. Fönn van az ELTE-nek a honlapján, és ki kellett találni, hogy melyik várról van szó. Egy-két unalmas felszólalás alatt ez például ismeretterjesztő is lehet. De hogyha nem Fazekas miniszter úrral akarok példálózni, akkor akár azt is mondhatnánk, hogy a legutóbbi üzenet, ami az egyik előadásomnak az alapja volt, az a *Twitteren* ért el bennünket, és a feladója a Szentatya volt, Ferenc pápa, tehát az egyház is használja ezeket az eszközöket.

Ahogy ezt Eric Emerson Schmidt mondja: „Az internet a valaha volt legnagyobb kísérlet az anarchiára”. És hogy ez a kísérlet jól karbantartott könyvtár és oktatási segédanyag gyűjteménye, az a másik oldala a technikai civilizáció használatának. Ezért van szükségünk arra, hogy valóban alakítsuk és erősítsük az iskolában a médiatudatosságot. De ha valahol igaz az, hogy a szülőnek, pedagógusnak és a gyermeknek, a fiatalnak ezt együtt kell tanulnia, akkor azt gondolom, hogy ezen a területen mindenképpen igaz.

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság október végén tette közzé annak a felmérésnek az eredményét – nyilván erről még szó lesz, én ezt csak megemlítem –, ahol a szülőket kérdezték a gyermekek médiafogyasztási szokásairól, és talán nem meglepő, hogy a legkárosabbnak természetesen minden szülő az erőszakot, a trágárságot és azt a fajta szexualitást, ami a médiából árad, tartotta a legveszélyesebbnek.

Tehát a szemléletformálás, a tudatos használat, a maximális kihasználása azoknak a pozitív lehetőségeknek, amiket nyújt ez az új technikai innováció, és ugyanakkor pedig a kontroll, ez az, amire mindannyiunknak, úgy gondolom, hogy nagyon nagy szüksége van.

Mi magunk is a szerény kereteink között – és ezt külön köszönöm Kaposi Józsefnek és az Oktatásfejlesztő Intézetnek – egy olyan kísérleti tankönyvet készítettünk el, amely a szakiskolák közismereti tárgyait kínálja okostelefonon olvasható formában. Tehát mindenki a saját okostelefonján is olvashatja, tanulmányozhatja a szakiskolák számára írt közismereti tankönyvet, aminek a tapasztalatokból táplálkozó fejlesztése is természetesen sokkal egyszerűbben valósulhat meg. A pedagógusok számára a háttér-információs, és általuk is feltölthető adatbank lehetőségét tartalmazó honlapot is üzemeltetünk e mellé a tankönyv mellé. Ez egy olyan innováció, amit szeretnénk kiterjeszteni természetesen más tárgyra és más tankönyvekre is. Ez a jövő útja a tankönyvek és a pedagógusokat segítő könyvek mellett, amelyek megmaradnak. Ez is egy másik nagy kísérlet, aminek már látjuk az eredményeit. Ugye Dél-Koreában próbáltak meg teljesen átállni a digitális tananyagokra a használatára, de ott is az a tapasztalat, hogy a könyv, a klasszikus, a nyomtatott, olvasható könyv és a digitális eszközök együtt tudják elérni a legjobb minőséget, a legjobb eredményt.

És aztán megint beszéljünk még egy mondatot az árnyoldalakról. Fontos az is, hogy a reklámmal szemben megfelelő, megfontolt fogyasztói szerepet alakítsunk ki a gyermekekben, hiszen tudjuk, hogy a webes oldalak vagy a televízió hogyan célozzák meg a gyermekeknek, illetve a szülőknek a pénztárcáját, a gyermekeknek az agyát és a mentálhigiénéjét. A gyermekek sokkal inkább kiszolgáltatottak a reklám manipulációjának, mint a felnőttek

– mondja ez a tanulmány; ebben azért nem vagyok annyira biztos. De hát természetesen senki nem zárhatja be magát egy steril világba, és nem tud ezektől megmenekülni. Tehát a tudatos használat az igazán fontos. Így is mondhatnánk, hogy digitális kompetencia, aminek a fejlesztésében egyébként a gyerekek megelőzik a szülői generációt, hiszen már óvodás korban is sokan kezelni tudják a számítógépeket, de ahhoz, hogy komolyan vegyenek minket, nekünk lépést kell velük tartanunk. Például látjuk, hogy a *Facebook*-oldalunkon mit posztolnak, azaz mit osztanak meg velünk, vagy mit *lájkolnak*, azaz kedvelnek, jobban megismerhetjük a motivációjukat, az érdeklődési körüket. Ennek kapcsán viszont fontos, hogy segítsük őket azáltal, hogy beszélünk nekik például az adatbiztonságról, a jogtudatossággal kapcsolatos dolgokról, arról, hogy mit is jelent az a kiszolgáltatottság, hogyha túl sok információt osztanak meg magukról, amiről már beszéltem, ez a digitális ikerpár.

Borges a *Bábeli könyvtár* című írásában egyébként 1975-ben már megjósolta az internetnek az eljöttét. Ő azt írja: „Amikor kihirdették, hogy a könyvtár” – ugye ő egy nagy könyvtárról ír – „minden könyvet magában foglal, különös boldogság fogott el. Minden ember az érintetlen és titkos kincs urának érezte magát”. Borgesnek a látomása sok más írásával együtt előlegezte az internet korának az eljövetelét. A gyerek számára mi továbbra is ennek a bábeli gyűjteménynek vagyunk és lehetünk a könyvtárosai. A mi dolgunk, hogy megmutassuk nekik a legértékesebb kincset: a valódi tudást a világról és saját magunkról, és közben együtt megtanuljunk különbséget tenni a jó és a rossz között. Mert minden társadalomnak, minden boldog társadalom létének az az alapja, hogy különbséget tudjunk tenni a valódi jó, és a valódi rossz között.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Károlyi-Csekonics Rezidencia homlokzata